

לא חל דין 'נותר' עליהם, שהרי כבר פקעה מהם מצות אכילה מן התורה. [הערת הרי"ד ויזר שליט"א: 'אם כן יש תקנה לכל מי שנשאר לו בשר קדש, שיסיח דעתו ולא יעבור. וגם הא דהתראה על נותר היא התראת ספק (לעיל פג), יתכן גם משום דבידו להסיח דעתו].

(כסברה זו כתב בשו"ת אחיעזר ח"ב טו, ג לענין קרבן פסח. וע"ש שהעיר מסוגיתנו בענין שמנו של גיד. וצ"ע מדוע לא העיר מדין 'נתערבו' המזכר כאן).

דף צא

'לא נצרכה אלא לשמנו, דתניא, שמנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור' – ומצינו כעין זה, שמפני סייג או תקנת חכמים, נעקר לאו דאורייתא ב'שב ואל תעשה', כמו כאן ולא תותירו (עפ"י מהרש"א. ע"ע במצוין בזבחים צה. וע' גם בחדושי הנצי"ב בכורות יב:).

ואעפ"י שאין איסור זה יסודו בתקנת חכמים אלא מנהג איסור שנהגו ישראל על עצמם (וכמוש"כ הראשונים (להלן צב), שאינו בגדר 'איסור דרבנן' אלא 'מנהג') – הרי זה כגופי תורה ואסור לעבור עליו, וכדוגמת 'בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו ראוות טפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים' – גדה סו. ע' בזה בשו"ת הרשב"א ח"ב רסח ובח"ג רלו, תיא; שו"ת הריב"ש מד. וע"ע רשב"א יבמות פב: והרמב"ם כתב שאסור 'מדברי סופרים'.

[וכן בדין 'בנות ישראל החמירו... יכול להעקר דין תורה שתיבטל עי"כ מאכילת פסח. הערת הרי"ד ויזר].

ויש לומר שבדוקא העמידו בגמרא בשמנו, ולא העמידו בגידין עצמם במקום שצריך לחטט אחריהם, שאינו אלא מדרבנן (כמבואר להלן צו. ובראשונים. וכבר העיר על כך הגרעק"א שם. וכן אפשר להעמיד לשמואל שם, לפירוש הרי"ף ושר, בחלק שאינו על הכף שאינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן) – כי משמיענו בזה חידוש גדול, שאפילו איסור שמנו שאינו אלא ממנהג שנהגו ישראל, אלים הוא לעקור לאו דנותר, כאמור).

'פרע להן בית השחיטה' – על מה שנראה לכאורה מהתוס' כאן שצדדו לומר שכן נח נצטוו על הנחירה – ע' במבואר לעיל לג.

עניני אגדה

'כתלמיד חכם נדמה לו' – שזה כח היצר הרע, שלפעמים מתחפש כמורה דרך לטובה ואומר לרע שהוא טוב ושם חושך לאור. וכמו שמצינו בכל השלשה מלכים וארבעה הדיוטות שהיו גדולים בתורה... והיינו שהם סברו שבאמת הוא ענין עבודה לשמים. ולהם נעשה התורה שלמדו סמא דמותא, למשמאילים בה (כמו שאמרו בשבת פח:).

רק שיעקב מדתו אמת ולא יכול להטעותו ח"ו, ויגע בכף ירכו – שבתולדותיו יוכל עוד לקטרג ולהכניס הטעות. (מתוך פרי צדיק – וישלח, י).

– ידוע כי מעשה אבות סימן לבנים, ובמאורעות אבותינו הקדושים טמונים העתידות שיארעו עם תולדותם. והנה יעקב הוא סמל התורה, ומלחמת שרו של עשו תמיד לעקור התורה, הן בדעות כוזבות של עבודה זרה ומינות, הן ברדיפת החומר, אשר הוא היסוד של עשו, כמו שנאמר ה'לעיטני נא מן האדם האדם הזה. וביזה את כל הערכים הרוחניים באמרו ולמה זה לי בכרה.

וענין 'כתלמיד חכם נדמה לו' – כן הוא בדורות הללו, כשנתרבו מזוייפי התורה המטעים את ישראל כאילו דרכם היא דרך התורה, ומהפכים דברי אלקים חיים ומביאים לשכחת התורה. למלחמה זו דרושים תלמידי חכמים אשר ילחמו בתקיפות כנגד מהרסי הדת השונים. וידוע כי המתיוונים הרעו לנו יותר מהיוונים עצמם.

ובהכרח שתלמידי החכמים יהיו חזקים כברזל, וידעו לוותר על הרבה מן החומריות עבור התורה. גם צריכים שיהיו מזויינים באמיתות של תורה, כמו שנמסר מדור לדור, ולזה צריך מסירות גדולה לתורה ושקידה בכל הכחות, לפחות מהמקצת כמו שלמדו הקדמונים, וזה היה כחם כנגד המתיוונים. (משנת ר' אהרן ח"ג עמ' קצו. וע' גם מאמרי הראי"ה א', עמ' 260.

וע' בספר 'שעם ודעת' (לגר"מ שטרנבוך שליט"א, וישלח), שהמליץ ענין ההתאבקות כחיוב של 'דיד', שזו מלחמה קשה במשך שנות הגלות, ובפרט בסמוך לעלות השחר, לאור הגאולה – חיבור ו'ידידות' האומות לישראל. ע"ש).

'מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד' – ויאבק בגימטריא: כסא הכבוד. (בעל הטורים – וישלח. ע"ע בן יהודע ע"ד הסוד).

וענין העלאת אבק עד כסא הכבוד פרש ב'כלי יקר' (וישלח), כי רצה סמאל לסמא עין שכלו של יעקב, כאבק העולה ומסמא עיני האדם, כך עלה בדעתו לעשות לעין שכלו, להביאו לידי הכחשת אלוך ממעל ומציאות כסא כבודו.

וכאשר ראה כי לא יכול לו, לסמא מכל וכל, השתדל בתחבולה אחרת, לסמא עין שכלו לכל הפחות שלא יוכל לראות בסתרי התורה ובדברים נעלמים, המכונים בירך (כמ"ש 'חמוקי ירכי').

ובשפת אמת (וישלח, תרל"ט) באר הענין, כי כל האומות נמשך להם שפע על ידי שרים שלמעלה, ובני ישראל – חלק ה' עמו. נמצא כי יעקב אבינו צריכה להיות לו עלייה על השרים העליונים. וזו היתה המלחמה – לראות כל אחד עד כמה כחו מגיע. כי באמת אדם השלם למעלה מן המלאך רק אם הוא איש אמת. לכן יעקב שנאמר בו תתן אמת ליעקב, נתעלה מן המלאך בפועל ממש. ולכן אחר שעבר מלחמה זו זכה לשם 'ישראל'.

ועוד אמרו, שצורתו של יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד. על כן כח מלחמת הסטרא-אחרא מגיע עד שם. וכמו שאמרו שאין הכסא שלם עד שיימחה שם עמלק. ואמנם אין שייך שמה פגם ח"ו – אך הפירוש שגילוי כבודו יתב' בעולם אינו יכול להיות בשלמות עד לעתיד. וזהו ויגע בכף ירכו – התפשטות כחו של יעקב (רמז לזרעו אחריו, 'וצאי ירכו') וגילוי צורתו בעולם, אינו יכול להיות בשלמות לעת עתה. על כן לא יאכלו בני"י... כי נגע... – ואולם ביעקב עצמו נאמר ויזרח לו השמש. וכן אמרו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, כלומר שמשם שורש התשובה, כי הפגם הולך עד שם, ולא עד בכלל. (ע"ש לשנת תרמ"ח תרנ"ד תרס"ג).

'אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכין קטנים' – יש לתת רמז בלשון הכתוב ויעבר את אשר לו, והנה דרשו חכמים על הכתוב בפרשת מצורע אשר לו הבית – שאינו משאיל כליו לאחרים. אף כאן אתה אומר, שכל הכלים שיש להם טהרה, היה יעקב אבינו משאיל לאחרים, כי אף שייטמאו – יכול לטהרם, (שהרי הוא חידש טומאת עבודת-גלולים, כמו שאמר 'החליפו שמלותיכם והטהרו' – רמב"ם אבות הטומאה, ו) אבל כלי חרס לא היה יכול להשאילם, שהרי אין להם טהרה במקוה אלא בשבירה, לכך היו מיוחדים לו לבדו, שלא ייכנסו בבית שיש שם עבודת גלולים. וזהו אומרם שנשתייר על פכין קטנים, היינו כלי חרס. (משך חכמה וישלח).

ע"ע ענינים ע"ד הרמו והדרוש – בספר 'אהבת ישראל' וישלח.

'מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה – לפי שאין פושטין ידיהם בגזל' – יש לבאר על פי פשוטו, שהחביבות היא משום שהצדיק משקיע ברכושו עמל רב ורוחניות רבה, ביגיעתו להישמר מכל חשש של גזל, כמו שכתוב בכל כחי עבדתי את אבינו. וכן: הייתי ביום אכלי חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני. וידוע שכל מה שהאדם נותן בו מעמלו, חביב עליו ביותר. עוד יש לפרש, שממונו של הצדיק חביב עליו, מפני שהוא רואה בו פקדון שהפקיד אותו השי"ת, בבחינת 'אתה ושלך – שלו', היינו כדי שיוציאונו לטובת עניים ושאר נצרכים. ואם אינו שומרו כראוי, הריהו גזול את העניים. וכל מה שהאדם מוציא יותר מההכרח, בודאי הוא גזל, כי למה יתנו יותר לזה מלזה אם לא שמוטל עליו החוב להוציאו לצורך אחרים. ואדם רשאי להשתמש בממונו לצרכי עצמו בהרחבה רק אם מבין ליתן באופן זה גם לעני; אבל מי שיש לו בביתו 'איפה ואיפה', דהיינו מדה אחת להוצאותיו ומדה אחרת לצרכי העני – זה בודאי גזל. (מכתב מאליהו – ח"ד עמ' 296)

– רכוש שצדיק זכה לו ביושר, אפילו אינו אלא שוה פרוטה, הרי הוא קדוש בעיניו, הוא לא יבזבוז, ולא ישחיתנו לריק. הוא אחראי על שימושו היעיל. אלפי זוזים הרי הם בעיניו כשרוך נעל, בשעה שיש להוציאם למטרה נעלה; אך ערכו של שרוך נעל עולה לאלפי זוזים, בשעה שהוא עומד להתבזבז ללא טעם וללא מטרה. מי 'שאינו פושט ידו בגזל', והוא קורא את שלו רק מה שהצליח לרכוש במאמציו הישרים, זה יראה את חסדי ההשגחה בכל קנין שרכש; אם מחוט ועד שרוך נעל, הכל בא לו בזיעת אפיים ישרה, שנתברכה בידי שמים, וערכו לא ישוער. (פירוש רש"י הירש, בראשית לב, כה)

– הצדיקים יודעים בהכרה שלמה, שכל ממון שבא לידיהם – מתנה היא עבורם מאביהם שבשמים, ועל כן מתנה זו חביבה בעיניהם, לא משום חביבות הממון כשלעצמו ח"ו, אלא משום חביבות הנותן. ומשום כך הם מוסרים נפשם לשמור את הממון, שהרי זהו רצון ד', שישמרו על המתנה שהוכנה עבורם ושניתנה להם, ולא יודקקו ליגע במתנתם של אחרים.

וזהו שאמרו 'לפי שאין פושטין ידיהם בגזל' – אין הכוונה לגזול ממון מזולתם, אלא שאינם גוזלים את קניני העולם מהבורא יתברך, כלומר שמכירים שהכל שלו ולא שלהם. (עפ"י 'לקט שיחות מוסר' (לגרי"א שר) ח"ב עמ' תמא. וכעין זה בנן יהודע בע"ב, בשם האריז"ל. וע"ע משנת ר' אהרן ח"א עמ' קטו, ריח).

עוד בעניני מדת ההסתפקות – ראה לעיל פד.

ע"ע דברים עמוקים בבאור עניני האבקות יעקב ונקיעת כף הירך – בספר 'קומץ המנחה' לר"צ הכהן – עט.

(ע"ב) 'אמר ר' עקיבא: שאלתי את רבן גמליאל ואת רבי יהושע באיטליז של אימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל: כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה?! אמר ר' יצחק: שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו' – יש לבאר כוונת שאלתו בעיתוי זה דוקא; מאיזה טעם יש רשות לשחוט בהמות, אף לצורך שמחה יתרה, והלא לכל העולם זרחה, לאדם ולכל בעלי החיים?

ותירוּצוּ, שמש שבאה בשבילו זרחה בשבילו – פירוּש, כיון שבשביל האדם נשדד הטבע, הרי מוכח שהבריאה כולה בשבילו נבראה, ולכן רשאים אנו לשחוט בהמות ולאוכלם, כי זוהי תכלית הבעל-חיים דוקא שיאכלהו האדם. (מתוך 'דרש משה' דרוש לת. וכתב שם שכמדומה נכתב זה בספר המדרש והמעשה להר"י ליבשיץ. וע"ע בן יהודיע).

'כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא... – אדם טועה לחשוב שעל ידי ריבוי עמלו בתורה ועבודת ה' יוחלש גופו או שכלו. ונהפוך הוא, שכן באמת מוצאים אנו שדוקא קבלת עול נוסף מוסיפה לאדם כחות חדשים; וכן העייף, כשיעמול במוחו בעיונו, ירגיש שנפתחים לו שערים חדשים של סייעתא דשמיא, ומקבל אוצרות כח חדשים ורעננים.

וכן מצינו ביעקב אבינו, שאחרי עמל של י"ד שנה בבית מדרשם של שם ועבר, אחרי שבכל הזמן ההוא לא שכב לישון, בכל זאת בבואו לחרן והגיע למחוזו חפצו בערוב היום, ונזכר שעבר על המקום שהתפלל בו אבותיו – 'הב דעתיה למיהדר' – רצה לחזור את כל הדרך, לכן עזר לו הקב"ה להתגבר על ההגבלות הטבעיות – 'קפצא ליה ארעא'. דוקא ההתחזקו הגדולה ביגיעה, מקטינה את ההגבלות הטבעיות, כי האדם הבוחר בדרך העמל והגיעה זוכה לאוצרות חדשים, בלתי מוגבלים, של סייעתא דשמיא. (מכתב מאלהו – ח"ג עמ' 18. עע"ש בעמ' 114 ובה"א עמ' 26). ע' במובא בסנהדרין צה.

'מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו' – ע': בעש"ט עה"ת – ויצא, ח; קונטרס קדושת השבת ז, עמ' 52.

'אמר לו: מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו' – למה דוקא עכשיו הגיע זמנו לומר שירה?

– הנברא מגיע למדרגת שירה בשעה שבא לשלמות תכליתו; כישראל על הים, שבאו אז לידי ההשגות העליונות בהכרת הבורא. לכן, בשעה שיעקב נצח את השטן, אז מילא השטן את שליחותו, שהיא – לשמש לצדיק אמצעי לעליה, על ידי שגובר עליו בבחירתו הטובה; בזה בא השטן לידי שלמותו, ואז הגיע זמנו לומר שירה.

גם שרו של עשו הוא מלאך שנשלח מאת ה'. אך שליחותו תתמלא רק כאשר רב יעבד צעיר. רק אז ייקרא לתת את קולו בשירת הדורות, רק אז יתפוס את מקומו הראוי, להוסיף צליל הרמוני בסימפוניה העולה כשיר-הלל לה' מתוך ההיסטוריה. (עפ"י: מכתב מאלהו – ח"ג עמ' 152; רש"י הירש – וישלח. וכאוּתו ענין מובא בשם 'עבודת ישראל' לרה"ק מקאזניץ. וכן מובא ב'טעם ודעת' בשם הגאון מטשעבין).

'ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר ברן יחד כוכבי בקר, ויריעו כל בני אלהים' – 'כוכבי בקר' אלו ישראל שנמשלו לכוכבים. (ע' אור הצפון ח"א עמ' קסט).

עוד בעניני שירת המלאכים ובאור המאמרים שבכאן – ע' מהרש"א כאן; 'שיחת מלאכי השרת' לר"צ הכהן, עמ' 28 ואילך.